

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Факультет	Образотворче мистецтво	Рівень вищої освіти	перший (бакалавр)
Кафедра	Реставрації та експертизи творів мистецтва	Рік навчання	1
Галузь знань	В Культура, мистецтво і гуманітарні науки	Вид дисципліни	Обов'язкова
Спеціальність	В4 «Образотворче мистецтво та реставрація»	Семестр	2
Спеціалізація	В4.02 Реставрація		

ОСНОВИ РЕСТАВРАЦІЇ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ

Семестр 2 (2025-2026 н.р.)

Викладач	Антоненкова Наталія Олександрівна, Phd
E-mail	natantonenkova787@gmail.com
Заняття	За розкладом Дистанційно на платформі Zoom, googl-meet
Адреса	к. 407, поверх 4, корпус 3, вул. Мистецтв 11
Телефон	057 706-03-50 (кафедра)

КОМУНІКАЦІЯ З ВИКЛАДАЧЕМ

Поза заняттями офіційним каналом комунікації з викладачем використовується листування у групі Telegram, а також електронні листи. Умови листування: 1) в темі листа обов'язково має бути зазначена назва дисципліни (скорочено — ОРЖ); 2) в полі тексту листа позначити, хто звертається; 3) файли підписувати таким чином: прізвище_завдання. Розширення: текст — doc, docx, pdf, ілюстрації — jpeg, tif

КОНСУЛЬТАЦІЇ

За необхідності можлива поглиблена позааудиторна консультація очна або у дистанційному форматі (GoogleMeet, Zoom, Discord), яка відбувається за попередньою домовленістю.

ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна має обов'язкові передумови для вивчення.

НЕОБХІДНЕ ОБЛАДНАННЯ

Блокнот для конспекту, ручка. Комп'ютерна техніка (ноутбук, планшет тощо) з можливістю виходу до мережі Інтернет. Програми, необхідні для виконання завдань: Microsoft Word. Мікроскопи МБС-2, МБС-9, портативний цифровий мікроскоп. Приладдя для дослідження в ультрафіолетовому та інфрачервоному діапазоні довжини електромагнітних хвиль. Негатоскоп. Лупи 3-10 крат. Набір світлофільтрів. Реактиви для мікрохімічних досліджень. Різновиди клеїв (глютинові, осетрові, синтетичні) та електронні праски для укріплення фарбового шару. Різновиди фарб (акрилові, олійні, акварель) та розчинники (вода, скипидар, лак дамарний) для поповнення втрат фарбового шару. Крейда для поповнення втрат ґрунту. Засоби індивідуального захисту: захисні рукавички, маски для обличчя або респіратори, захисні окуляри або щитки для захисту очей.

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

Методичні вказівки, спеціалізована література, альбоми репродукцій, а також пам'ятки живопису зі старими реставраціями або їх фотографії. Важливим компонентом навчального процесу є ознайомлення з реставраційними паспортами відреставрованих творів, які дають змогу краще зрозуміти практичні аспекти реставраційних робіт. Матеріали курсу базуються на численних наукових джерелах як вітчизняного, так і зарубіжного походження, включаючи публікації з теорії та практики реставрації. Дисципліна «Основи реставрації живопису» особливо зосереджується на поєднанні теоретичної бази з практичними та експериментальними пошуками, що є ключовими для формування професійних навичок студентів і розвитку їхньої реставраційної компетенції. Додаткові навчально-інформаційні матеріали можна переглянути у мережі інтернет. Відповідні посилання на потрібні веб-сайти надаються викладачем під час практичних занять або за проханням здобувачів після їх закінчення, а також в процесі електронного листування.

МЕТА Й ЗАВДАННЯ КУРСУ

Метою вивчення дисципліни «**Основи реставрації творів живопису**» є:

- Ознайомлення з основними поняттями і термінами в галузі реставрації та консервації творів мистецтва.
- Навчання студентів основним методам догляду за творами мистецтва та початковим консерваційним технікам, з акцентом на збереженні автентичності матеріалів.
- Формування навичок ведення базової документації щодо стану збереженості творів мистецтва, вміння ідентифікувати основні види пошкоджень.
- Підготовка студентів до подальших курсів у галузі реставрації шляхом надання знань про етапи і процеси реставрації.

Компетентності, що забезпечує дисципліна:

ЗК 2. Здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 5. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 7. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

СК 1. Здатність розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметно-просторового та візуального середовища.

СК 2. Здатність володіти основними класичними і сучасними категоріями та концепціями мистецтвознавчої науки.

СК 3. Здатність формулювати цілі особистісного і професійного розвитку та умови їх досягнення, враховуючи тенденції розвитку галузі професійної діяльності, етапів професійного зростання та індивідуально-особистісних особливостей.

СК 4. Здатність оволодівати різними техніками та технологіями роботи у відповідних матеріалах за спеціалізаціями.

СК 7. Здатність адаптувати творчу (індивідуальну та колективну) діяльність до вимог і умов споживача.

СК 8. Здатність проводити аналіз та систематизацію зібраної інформації, діагностику стану збереженості матеріально-предметної структури твору мистецтва, формулювати кінцеву мету реставраційного втручання.

СК 9. Здатність використовувати професійні знання у практичній та мистецтвознавчій діяльності.

СК 11. Здатність проводити сучасне мистецтвознавче дослідження з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

СК 12. Здатність презентувати художні твори та мистецтвознавчі дослідження у вітчизняному та міжнародному контекстах.

Очікувані програмні результати навчання:

- ПРН 2. Виявляти сучасні знання і розуміння предметної галузі та сфери професійної діяльності, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.
- ПРН 3. Формувати різні типи документів професійного спрямування згідно з вимогами культури усного і писемного мовлення.
- ПРН 4. Орієнтуватися в розмаїтті сучасних програмних та апаратних засобів, використовувати знання і навички роботи з фаховим комп'ютерним забезпеченням (за спеціалізаціями).
- ПРН 5. Аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел.
- ПРН 7. Відображати морфологічні, стильові та кольоро-фактурні властивості об'єктів образотворчого, декоративного мистецтва, реставрації та використовувати існуючі методики реставрації творів мистецтва в практичній діяльності за фахом.
- ПРН 9. Застосовувати знання з історії мистецтв у професійній діяльності, впроваджувати український та зарубіжний мистецький досвід.
- ПРН 10. Володіти основами наукового дослідження (робота з бібліографією, реферування, рецензування, приладові та мікрохімічні дослідження).
- ПРН 11. Визначати мету, завдання та етапи мистецької, реставраційної та дослідницької діяльності, сприяти оптимальним соціально-психологічним умовам для якісного виконання роботи.
- ПРН 13. Застосовувати сучасне програмне забезпечення у професійній діяльності (за спеціалізаціями).
- ПРН 14. Тракувати формотворчі засоби образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку суспільства, комплексно визначати їхню функціональну та естетичну специфіку у комунікативному просторі.
- ПРН 15. Володіти фаховою термінологією, теорією і методикою образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації мистецьких творів.
- ПРН 16. Розуміти вагому роль українських етномистецьких традицій у стильових рішеннях творів образотворчого, декоративного та сучасного візуального мистецтва.
- ПРН 17. Популяризувати надбання національної та всесвітньої культурної спадщини, а також сприяти проявам патріотизму, національного самоусвідомлення та етнокультурної самоідентифікації.
- ПРН 18. Формувати екологічну свідомість і культуру особистості, застосовувати екологічні принципи в житті та професійній діяльності

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Програма курсу спрямована на формування у здобувачів базових знань з консервації творів мистецтв. Робота кожного студента ведеться згідно індивідуального плану, який затверджується викладачем. На вивчення дисципліни відводиться 210 годин у 2 семестрі, з яких 105 годин – практичні, та 105 годин – самостійні заняття. Навчальна дисципліна «Основи реставрації творів живопису» складається з змістових 2 модулів, які містять 8 завдань, що зв'язані між собою змістовими складовими.

1 курс. 2 семестр. Ознайомлення з теоретичною складовою курсу «Основи реставрація творів живопису». Консервація творів живопису з незначними руйнуваннями фарбового шару, ґрунту, основи.

ЗМІСТОВНЕ НАВАНТАЖЕННЯ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Продовження реставраційних процесів після укріплення фарбового шару та ґрунту. Загальна характеристика етапів другого семестру.	14
2.	Тема 2. Профілактичні заклейки: призначення, матеріали, методи та послідовність їх видалення.	13
3.	Тема 3. Очищення поверхні живопису: види забруднень, методи сухого та вологого очищення.	13
4.	Тема 4. Потоншення та вирівнювання лакової плівки. Методика, матеріали, контроль ступеня втручання.	13
5.	Тема 5. Підведення реставраційного ґрунту у місцях втрат. Вирівнювання (або створення) фактури та підготовка до тонування.	13
6.	Тема 6. Тонування реставраційних вставок: принципи, методи, матеріали, етичні аспекти.	13
7.	Тема 7. Нанесення захисного покриття та завершення комплексу реставраційних робіт.	13
8.	Тема 8. Заповнення реставраційної документації.	13
	Разом	105

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Опрацювання науково-методичних джерел щодо етапів реставраційних процесів після укріплення фарбового шару та ґрунту.	14
2.	Вивчення видів профілактичних заклеюк, матеріалів та методів їх видалення у реставрації живопису.	13
3.	Аналіз способів очищення поверхні живопису. Вивчення методів очищення залежно від стану збереженості.	13
4.	Опрацювання методик потоншення та вирівнювання лакових плівок. Визначення меж допустимого реставраційного втручання.	13
5.	Дослідження технологій підведення реставраційного ґрунту та створення фактури у місцях втрат.	13
6.	Вивчення принципів тонування реставраційних вставок. Етичні аспекти та критерії відповідності авторському живопису.	13
7.	Аналіз видів захисних покриттів у реставрації живопису.	13
8.	Опрацювання вимог до оформлення реставраційної документації. Аналіз зразків реставраційних паспортів і щоденників.	13
	Разом	105

ФОРМАТ ДИСЦИПЛІНИ

Під час вивчення дисципліни «Основи реставрації творів живопису» студенти опановують знання, враховуючи вимоги навчального процесу. Програма спрямована на отримання та закріплення знань, розвиток навичок і вмінь, пов'язаних з роботою над пам'ятками станкового живопису. На цьому етапі навчання здобувачі не лише отримують теоретичні та практичні знання, але й вчаться ефективно застосовувати їх на практиці під час реставраційних робіт.

ФОРМАТ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Підсумковий контроль засвоєння знань здійснюється у формі екзаменаційного перегляду.

Передбачено рубіжні етапи контролю у формі поточних модульних переглядів.

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Програма дисципліни «Основи реставрації творів живопису» має бути виконана повністю і в терміни, встановлені викладачем. Перед екзаменаційним переглядом студент повинен надати на кафедру наступні документи: «реставраційний щоденник», «реставраційний паспорт пам'ятки», поточні фотографії етапів роботи над твором, презентацію (у форматі PowerPoint / PDF). Недотримання дедлайну й формату (без поважних причин) впливає на оцінювання.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Національна	Бали	ECTS	Диференціація А (внутрішня)	Національна	Бали	ECTS
відмінно	90–100	A	A+ 98–100	задовільно	64–74	D
			A 95–97		60–63	E
			A- 90–94	незадовільно	35–59	FX
добре	82–89	B		незадовільно (повторне проходження)	0–34	F
	75–81	C				

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Тема	Форма звітності	Бали
1.	Поточний контроль	0–20
2.	Поточний контроль	0–20
3.	Поточний контроль	0–20
4.	Поточний контроль	0–40
	Всього балів	100

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Бали			Критерії оцінювання
	0-20	0-40	
A+	20	40	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, надав додаткові матеріали та приклади за темою. Відповів на додаткові питання. Розширив роботу до рівня тез до конференції. Подача акуратна, без помилок.
A	17-19	37-39	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, надав додаткові матеріали за темою. Подача акуратна, без помилок.
A-	16	36	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, подача акуратна, без помилок.
B	12-25	32-35	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, але зробив декілька незначних помилок.
C	8-11	22-31	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, але зробив значні помилки, є невеликі проблеми з форматуванням.
D	4-7	10-21	Студент не в повному обсязі опанував матеріал теми, робота виконана на недостатньому рівні із значними недоліками (недостатньо розкрита тема, малий обсяг, відсутність творчого підходу тощо), наявні проблеми з форматуванням
E	1-3	1-9	Студент в недостатньому обсязі опанував матеріал теми, виконана робота має багато значних недоліків (недостатньо розкрита тема, малий обсяг, невідповідність завданню, невчасна подача виконаної роботи, неохайність подання тощо).
	0	0	Пропуск рубіжного контролю.

ПРАВИЛА ВИКЛАДАЧА

Під час занять необхідно вимкнути звук мобільних телефонів як студентам, так і викладачу. За необхідності здобувач має спитати дозволу вийти з аудиторії (окрім заліку). Вітається власна думка з теми заняття, аргументоване відстоювання позиції.

У разі відрядження, хвороби тощо викладач має перенести заняття на вільний день за попередньою узгодженістю з студентами.

ПОЛІТИКА ВІДВІДУВАНOSTI

Пропускати заняття без поважних причин недопустимо (причини пропуску мають бути підтверджені). Запізнення на заняття не вітаються. Якщо студент пропустив певну тему, він повинен самостійно відпрацювати її та на наступному занятті відповісти на ключові питання.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Студенти зобов'язані дотримуватися правил академічної доброчесності (у своїх доповідях, статтях, при складанні екзаменів тощо). Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.

Корисні посилання: <https://законодавство.com/zakon-ukrajiny/stattya-akademichna-dobrochesnist-325783.html>

<https://saiup.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-shho-v-uchniv-ta-studentiv-na-dumtsi/>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненкова Н.О. Реставрація творів мистецтва з наслідками некваліфікованого зміцнення на прикладі ікони Богородиці Суражської невідомого автора другої половини XIX ст. *Волинська ікона: дослідження та реставрація*: XXX міжнародна наукова конференція м. Луцьк 31 жовтня 2024р. Луцьк С. 3-7.
2. Бідзіля В.О. Біюциди в реставраційній практиці Київ: Національний науково-дослідний реставраційний центр України, 2003. 64 с.
3. Бідзіля О.В., Митківська Т.І. Захист музейних предметів від пошкодження комахами. Київ: ННДРЦУ, 2016. 40 с.
4. Долуда А. О. Методичні рекомендації мистецтвознавчого дослідження творів живопису: спеціальність 023 (Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація). Дисципліна «Експертиза творів живопису». Харків: ХДАДМ, 2025. 88 с.
5. Жерdziцький, В. Живопис. Техніка і технологія. Харків: Колорит, 2006. 327с.
6. Консервація і реставрація об'єктів культурної спадщини : метод. посібник за ред. І. Прокопенка. Київ : Саміт-книга, 2022. 434 с.
7. Лоханько В.Є. Художні матеріали і техніка живопису. Харків: Мистецтво, 1938. 187 с.
8. Лоханько Ф.П. Флорова Т.І. Художні Матеріали: Техніка живопису. Київ: Держ. видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР., 1960. 142 с.
9. Марченко І. Я. Історія використання деяких тваринних клеїв в реставрації станкового живопису. Молодий вчений. 2015. №2 (17). С. 32 – 36.
10. Марченко І. Я. Розвиток методів та засобів консервації пам'яток станкового живопису в художніх музеях України у радянський період. : дис... канд. іст. Наук: 26.00.05. Київ, 2018. 247 с.
11. Мішель Д., Марінколи, Лукреції Каржер. Консервація середньовічної поліхромної дерев'яної скульптури: історія, теорія, практика Київ: Родовід, 2024. 320 с.
12. Проблеми збереження, консервації і реставрації музейних пам'яток історії та культури: Спецвипуск. Проблеми біопшкодження пам'яток історії та культури /Кол. авторів, кер. Т.О. Кондратюк. Київ: ІПК ПК, 1998. 172 с.
13. Ревенок Н. М. Етичні проблеми реставраційної та експертної діяльності. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2021. № 3. С. 122-128.
14. Скляр С. В. Розчищення станкового живопису від поверхневих забруднень: проблеми вибору детергентів. Наукова реставрація. Історія, сучасність, шляхи модернізації : наук. доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 11 – 14 вересня 2018р. Київ, 2018. Ч.2 С.148 - 152.
15. Скоп Л. Українське церковне малярство у Галичині: техніка та технологія XV-XVIII ст. Львів: Коло, 2013. 192 с.
16. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації .Київ: Мистецтво, 2009. 304 с.
17. Цитович, В.И., Лутина Л.Н., Тимченко Т.Р. Технология и экспертиза живописи. Київ: ННДРЦУ, 2002. 90 с.
18. Шуліка В.В. Методичні рекомендації «Мінеральні фарби темперного живопису». – Харків: ХДАДМ, 2004. – 49 с.
19. Шуліка В.В. Методичні рекомендації «Органічні барвники темперного живопису». – Харків: ХДАДМ, 2005. – 56 с.
20. Losos L. Die Technik der Malerei. Praha: Artia Verlag, 1988. 191 p.